

ספר מקבים א

סיפור נס חנוכה
וגבורות בית חשמונאי

כפי שנכתבו
בימי הבית השני על ידי
עדי ראייה ושמיעה

תורגם מיוונית ללשון הקודש
ע"י אברהם כהנא

עם הערות וביאורים והשוואות לדברי חז"ל
ולספרי יוסף בן מתתיהו הכהן
בתוספת תמונות, מפות ותרשימים

נערך בסיעתא דשמיא
ע"י לוי יצחק חריטון

ירושלים תשע"ח

מבוא לספר מקבים

"לא מאסתים ולא געלתים לכולתם ... ולא געלתים - כימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק, וחשמונאי ובניו, ומתתיה כהן גדול" (מגילה יא ע"א)

באחת משעותיו הקשות של עם ישראל העמיד הקב"ה לישעו את הכהנים החשמונאים, וכפי שמתאר הרמב"ם בלשון מועטת המחזיקה את המרובה: "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני".

תוכנו של ספר מקבים א

בזמן קרוב מאוד למאורעות אלו, בעוד בית המקדש מתנשא בתפארתו ומלך מבית חשמונאי עומד בראש עם ישראל, הועלו על גבי הכתב ותועדו בפירוט רב כל קורות אותם הימים. בחיבור זה, שלמים יקרא בשם **ספר מקבים א'** (או חשמונאים א')², תיאר הכותב את הרדיפות והצרות שהגיעו על בני ישראל מידו של אנטיוכוס הרביעי, המכונה

1 הלכות מגילה וחנוכה פ"ג ה"א.

2 ויש הכותבים 'מכבים'. עניינם של השמות 'מקבי' ו'מכבי', והנוטריקון שבו נדרש הכינוי האחרון, נתבאר באריכות בגוף המהדורה, פ"ב הערה 6.

166	כיבוש ערי החוף על ידי יונתן
167	יונתן נלחם בשרי דמטריוס בבקעת חצור, ושמעון מכניע את בית צור
171	פרק שנים עשר
171	חידוש הברית והידידות עם רומא וספרטה
174	נצחון יונתן בסוריה, וכיבוש יפו על ידי שמעון
176	ביצור יהודה וירושלים
178	נפילת יונתן בשבי טריפון הבוגד
181	פרק שלושה עשר
181	פעולותיו של שמעון לחיזוק העם והארץ ומינויו לנשיא על ישראל
182	רעות טריפון ותשועת ישראל
185	הריגת יונתן, הספדו וקבורתו
187	חידוש היחסים עם דמטריוס השני
189	חירות ישראל
189	כיבוש גזר
190	הנצחון על יושבי החקרא
195	פרק ארבעה עשר
195	נפילת דמטריוס בשבי הפרתים
196	שיר תהילה לשמעון ונצחונותיו
198	חידוש הקשרים עם הרומאים והספרטאים
199	התעודה אודות מינוי שמעון למנהיג ישראל
203	פרק חמשה עשר
203	הבטחות אנטיוכוס סידטס לשמעון
204	המצור על דור
206	מכתבי הרומאים
208	אנטיוכוס סידטס מתגבר לשמעון ומתנבל ליהודה
213	פרק ששה עשר
213	הנצחון על קנדיבוס וחילו מות שמעון בידי בן עזרלה, וכדונת יוחנן בנו תחתיו

109	פרק שמיני
109	שמע רומא
114	המשלחת היהודית לרומא
115	ברית יהודה ורומא
119	פרק תשיעי
119	קרב אלעשה ונפילת יהודה
124	מינוי יונתן למנהיג
126	מות יוחנן, ונקמת דמו
127	המלחמה ליד הירדן
128	ביצורי בקחידס
130	אליקים הורס את הסורג בבית המקדש, ונענש מיד
131	קרב בית בעי
134	בקחידס משלים עם יונתן
137	פרק עשירי
137	תחרות אלכסנדר באלאס ודמטריוס, ונסיגותיהם לקנות את ידידות יונתן
140	מכתב דמטריוס אל היהודים
145	דמטריוס נופל בחרב אלכסנדר
146	נישואי אלכסנדר ובת תלמי מלך מצרים
147	יונתן מופיע לפני תלמי ואלכסנדר, וזוכה ליקר וגדולה
149	עליית דמטריוס השני
149	אפולוניוס מתגרה ביונתן
151	נצחון יונתן ושמעון בקרב אשדוד
155	פרק אחד עשר
155	פגישת יונתן ותלמי
156	תלמי בורח ברית עם דמטריוס השני
157	מלחמת אלכסנדר ותלמי, ומות שניהם
159	יונתן מוצא חן לפני דמטריוס
160	אגרת דמטריוס
161	טריפון מבקש להמליך את הילד אנטיוכוס בן אלכסנדר
162	יונתן נחלץ לעזרת דמטריוס, והלה משיב רעה תחת טובה
165	אנטיוכוס השישי מולך, וחובר ליונתן

אפיפנס, המלך מבית סלווקוס³ שמשל בסוריה ובארץ הקודש, ובעטיים של יהודים בוגדים ומפרי ברית שהתיוונו; את גזירות השמד ומסירות נפשם של היהודים לקיום המצות; את קנאתו של מתתיהו בן יוחנן בן שמעון בן חשמונאי הכהן לתורה וקריאתו למרד ביוונים, מלחמות בנו יהודה המקבי ואנשיו המעטים והחלשים נגד הגוים הגבורים והמרובים, ואת תשועת ה' והנצחונות היהודיים, טהרת המקדש ובנין המזבח מחדש וקביעת חג החנוכה לדורות הבאים. בהמשך מספר המחבר על התלאות שלא פסקו, על מצוקתם של יהודי הגליל והגלעד שסבלו מרורות מאת שכניהם הרעים ועל היחלצותם של יהודה ואחיו לעזרתם; על סופו של אנטיוכוס הרשע, ועל יורשיו וממשיכיו⁴ שלא חדלו מלהלחם בישראל; על המפקד הסלווקי ניקטור שהניף ידו בגאון על המקדש ורצה להחריבו, ועל מפלתו הגדולה שלאחריה נקבע י"ג באדר ליום טוב ושמחה; על פעולותיו המדיניות של יהודה ועל חירוף נפשו עבור עמו ונפילתו בשדה הקרב. הסופר מוסיף לכתוב על הנהגת ישראל בידי אחי יהודה, יונתן ושמעון בני מתתיהו, על מלחמותיהם וגבורותיהם, על כריתת בריתות ידידות עם המלכים והעמים הקרובים והרחוקים⁵, ועל עשייתם הרבה של שמעון ויונתן בבנין וביצור ירושלים⁶ וערי יהודה ובהרחבת תחומי השליטה היהודית בארץ ישראל. החיבור מקיף משך זמן של שלושים וארבע שנים (ג"א תקצ"א–תרכ"ה), והוא נחתם עם פרשת הרצחו של שמעון והתמנותו של יוחנן (המכונה גם הורקנוס) בנו לכהן גדול ונשיא תחתיו.

המחבר וזמנו

פרטים ברורים אודות המחבר וזמנו המדויק אינם ידועים, אך נראה שהיה מיהודי ארץ ישראל⁷, ממחנה הפרושים הנאמנים לחז"ל (שהיו את רוב העם)⁸, והוא ערך את ספרו בשנים הראשונות להנהגתו של יוחנן הורקנוס⁹, סמוך לשנת ג"א תרל"א לב"ע (921 לפני הסה"נ)¹⁰. הכותב סמך על דברים ששמע מפי בני דור המרד, וגם השתמש בתעודות ומכתבים מקוריים שנשמרו בארכיון החשמונאי¹¹, ויש מי שהראה פנים לסברא שבצעירותו נמנה המחבר עצמו על חילו של יהודה המקבי והשתתף בגופו בחלק מהקרבות המתוארים בספר¹².

ערכו של הספר

מובן מאליה שחשיבותו ההיסטורית של ספר זה, שנכתב בתקופה כה קדומה, על ידי עד ראייה ושמיעה מהימן, הינה עצומה ואין לה ערוך¹³. אולם עבור יהודים מאמינים ובעלי

7 כך עולה מתוך ידיעותיו על הארץ ותחומיה, הריה ועריה (גם הקטנות שלא נודע שמען לרבים), נחליה ובארותיה, ומתוך תיאוריו המשקפים היכרות קרובה עם הגיאוגרפיה והטופוגרפיה של המקומות בהם הוא עוסק.

8 בעבר ביקשו חלק מהחוקרים להציג את המחבר כצדוקי, אך דבריהם דחויים לגמרי, שכן בתקופה שבה נכתב הספר היו הצדוקים מרוחקים מן השלטון ושונאים את בית חשמונאי, ולעומתם מעריך הכותב את החשמונאים הראשונים ללא גבול ורואה רק אותם כמושיעי התורה, העם והארץ. אפשר שניתן להביא סמך נוסף להשתייכותו של המחבר לקהל היראים, מהעובדה שהוא מקפיד לא לנקוב בפירוש בשם ה', ובשל כך הוא מתבטא באופן עמום במקצת כמו 'נקרא לשמים, אם יחפץ בנו', 'הללו לשמים כי טוב כי לעולם חסדו', 'ויברכו לשמים אשר הצליח להם'. יתכן שזהירות זו נובעת מתוך הידור בקיום תקנת חז"ל לבל יזכירו את שם האל בשטרות (עיין במגילת תענית לג' בתשרי ובר"ה יח ע"ב), תקנה שהצדוקים התנגדו לה, כפי שמשמע בסוף מסכת ידים (פ"ד מ"ח).

9 מסגרת הזמן של החיבור היא ימי מתתיהו כהן גדול ובניו, יהודה, יונתן ושמעון. עלייתו של יוחנן בן שמעון לנשיאות מוזכרת בקצרה ממש בחתימת הספר, והסופר מפרט אודותיו רק על 'החומות אשר בנו', פעולה שנעשתה בראשית כהונתו של יוחנן (בסביבות שנת ג"א תרל"א, 921 לפנה"ס), ואילו על תקנותיו התורניות ועל מסעותיו וכיבושיו הגדולים שהתרחשו בשנים הבאות איננו יודע לספר כלום (עיין בספרו של ב' בר כוכבא 'מלחמות החשמונאים – ימי יהודה המקבי', ירושלים תשמ"ח, עמ' 144–147).

10 זמנם של התנאים הראשונים, יהושע בן פרחיה וניתאי הארכלי, השניים בשלשלת הזוגות.

11 עיין בפ"ח כב–לב; פ"י ג–ז, יז–כ, כד–מה; פ"א כט–לז, נז–נח; פ"ב ד–כג; פ"ג לה–מ; פ"ד יח–כג, כו–מט; פט"ו א–ט, טז–כד. על הארכיון ראה בפ"ד מט.

12 ראה אצל ב' בר כוכבא (שם, עמ' 141–142): "יש להטעים את ההתרשמות העולה מתוך ניתוח הקרבות באמאוס ובית זכריה כי המחבר היה עד ראייה למאורעות ואף נטל בהם חלק פעיל. בתיאור קרב אמאוס בולטת התאמה מירבית בין לוח הזמנים המורכב והמפורט, הפרטים הטופוגרפיים הרבים והמהלכים הצבאיים המגוונים והמתוחכמים. מתוך הכרת רמת השימור של תיאורי קרבות בעת העתיקה במקורות מכלי שני, קשה להאמין כי המחבר היה מסוגל למסור על סמך מקור שבעל פה או בכתב תיאור של מערכה כה מורכבת, במידה כזאת של פירוט ודיוק, מבלי שהוא עצמו היה נוכח בשעת מעשה" (עיי"ש עוד, ובעמ' 142–143 בנוגע לקרבות בית זכריה ואלעשה).

13 שני לו הוא רק ספר מקבים ב' העוסק גם הוא בניסי חנוכה וביום ניקטור. מק"ב אינו חלק שני של ספרנו,

3 היא הממלכה המכונה בפי חז"ל 'מלכות יוון' בשל אופיה ותרבותה ההלנית.

4 בנו הילד אנטיוכוס החמישי (אאופטור) וליסיאס, העוצר שמשל בשמו; דמטריוס הראשון ובנו דמטריוס השני; דידוטוס טריפון ואנטיוכוס השביעי (סידטס).

5 בד בבד מתאר הכותב את המאבק העז והממושך בין הטוענים לכתר הסלווקי (אלכסנדר באלאס מול דמטריוס הראשון; אנטיוכוס השישי וטריפון נגד דמטריוס השני), ואת נסיונות שני הצדדים למשוך אליהם, באמצעות הבטחת הטבות מפליגות (שרובן ככולן לא קוימו אף פעם), את היהודים שכוחם הלך וגבר.

6 לאורך הסיפור תופסים מקום מיוחד נסיונותיהם החוזרים ונשנים של החשמונאים לכבוש את המצודה (-החקרא) היוונית שהוקמה בירושלים לצד הר הבית, ובה ישבו חיילי מצב סלווקיים ויהודים מתיוונים שהרבו להציק לבאי המקדש. החקרא היתה יתד תקועה לישראל במשך עשרים ושש שנה, עד שבסופו של דבר נאלצו דריה להכנע לפני שמעון, ואותו יום (כ"ג באייר) נעשה למועד שאין להתענות בו.

תורה עיקר מעלתו של החיבור היא בהיותו אוצר בלום של ידיעות מקוריות, מסודרות ומבוססות, אודות ניסי הקב"ה ועל התשועות והנפלאות שעשה לאבותינו בעת צרתם, הן בתנו נצחונות מפוארים ליהודה המקבי ואחיו¹⁴, והן בסכסכו שרים ומלכי ארץ אלו באלו כדי לטרדם ולמנעם מעשות רע לעיר הקודש ולעם הנמצאים בתוכה¹⁵. סיפור המאורעות בהרחבה ובדיוק וידיעת הדברים לאשורן יסייעו בודאי "להודיע הנס, ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו"¹⁶, ולקיים את מאמר הכתוב: "שירו לו, זמרו לו, שיחו בכל נפלאותיו"¹⁷. כמו כן מלמדנו ספר מקבים על גבורת רוחם של בני ובנות ישראל, שלא השלימו עם גזירות השמד, והשליכו נפשם מנגד, וקיימו את מצוות ה' למרות ההריגות והעינויים האכזריים שהיו מנת חלקם¹⁸. עוד מרבים אנו לשמוע את המחבר מספר על צדקתם וחסידותם של הכהנים מבית חשמונאי ששמו בה' מבטחם, ונלחמו במסירות נפש בעד התורה ובעד העם, "ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל"¹⁹.

תועלת נוספת שניתן להפיק מספרנו היא הבנה טובה של מאמרי חז"ל רבים העוסקים בתקופת החשמונאים, שנמסרו בתלמוד ובמגילת תענית באופן קצר וסתום. נציין לדוגמא את המסופר במסכת עבודה זרה (ח ע"ב) אודות השותפות שעשו הרומאים עם היהודים כדי להכניע יחדיו את היוונים, ענין שקשה להבינו אל נכון בלא להכיר את התיאור הנרחב של הברית בין יהודה ורומא המופיע בפ"ח של ספר מק"א²⁰. כך גם המועד הנזכר במגילת תענית: "בעשרים ותלתא ביה (-באייר) נפקו בני חקרא מירושלם", שניתן לעמוד על ענינו וחשיבותו רק באמצעות ספרנו המוסר פעמים רבות על מעלליהם הרעים של יושבי החקרא ועל הנסיונות היהודיים הממושכים לכבשה. אלו דוגמאות בודדות, ובהערותינו למהדורה זו ניתן למצוא עוד רבות כמותן²¹.

אלא ספר בפני עצמו שחובר בימי הבית השני, ע"י יהודי תושב מצרים, שערך וקיצר חיבור ארוך (בן חמשה חלקים) של סופר בשם יאסון איש קיריני שהיה בן דורו של יהודה המקבי. לשונו, סגנונו ואופיו של מק"ב שונים מאוד משל מק"א, ועם זאת יש הרבה מן המשותף ביניהם ופעמים לא מעטות הם משלימים זה את זה. בהערות למהדורה זו של מק"א צוינו השוואות והקבלות רבות בין שני הספרים (ועיין מ"ש בפרק ה הערה 8), ועוד חזון למועד להדיר בעז"ה את ספר מק"ב כולו באופן נאה ומתקבל וברוב פאר והדר.

14 תיאורי הקרבות והישועות ממלאים את כל הספר, אך ראוי להזכיר במיוחד את המסופר בפרק ה ג, שבחזרתם של יהודה ואנשיו ממלחמותיהם הרבות והקשות עם גויי הגלעד עלו לציון בשמחה וגיל, והקריבו עולות, "כי לא נפל מהם איש עד שובם בשלום".

15 עיין בפרק ו נא-סא.

16 ע"פ לשון הרמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פ"ד הי"ב.

17 תהלים קה, ב; דבהי"א טז, ט.

18 עיין בפרק א ס-סג ובפרק ב כט-לז, ובאריכות רבה בספר מק"ב פ"ו ופ"ז.

19 רמב"ן בראשית מט, י.

20 וראה מ"ש בהערה 33.

21 בנות טעם להזכיר כאן נקודה נוספת שהקורא התורני ימצא בה ענין מיוחד. כידוע נחלקו הקדמונים בענין

שם הספר

שמו המקורי של החיבור אינו ידוע בבירור. הבישוף הנוצרי אוריגנס שחי בקיסריה (במאה השלישית לסה"נ) ושמע ביאורי מקראות מפי חכמי ישראל שגרו בעיר, מוסר שספרי המקבים נקראים בשם Σαπφθη Σαρβανέε [-סרבת סרבניאל]. לשם בלתי מובן זה שכל הנראה נשתבש בידי מעתיקים נוכרים, הוצעו מספר פיענוחים, ביניהם: 'ספר בית שר בני אל'²², או 'ספר בית סרְבְּנִי אל'. לפי ההצעה האחרונה מדובר בכינוי לבני משמרת 'הויריב' שהחשמונאים נמנו עליה²³, והוא נדרש כאן לשבח על מרידתם ביוונים למען ה' ותורתו. אכן, באחד מכתבי היד של ספר מק"א (מהמאה הי"א) מופיעה הכותרת (ביוונית): "ספר הסרבנות (או המרי) של המקבים".

כבר בזמן קדום ניתן לחיבורנו השם 'מקבים', על שם גיבוריו, יהודה המקבי ובני משפחתו. משעה שסודרו אחריו בקובץ של תרגום השבעים עוד שלושה חיבורים המכונים גם הם 'מקבים'²⁴ סומן כל אחד מהם באות המורה על מקומו בקובץ, ושמו של ספרנו נקבע לדורות 'מקבים א'.

לשון של מק"א ותרגומו

המחבר הארצישראלי כתב את ספרו בלשון הקודש צחה ובסגנון מקראי פשוט (פרוזה), אך מדי פעם גואים רגשותיו והוא נעשה לפייטן ומשורר²⁵. בזמן סמוך לכתבת הספר תרגמוהו יהודי מצרים ליוונית שהיתה נוהגת ביניהם, ומשאבד החיבור המקורי, ברבות השנים²⁶, לא נותר לפליטה אלא תרגום זה. בני מצרים צירפו את מק"א, בלבושו היווני,

חשבון שמיטין ויובלות, ואימתי חלה שנת השמיטה (עיין ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"ה ה"א-ה"ו; טוש"ע ח"מ ס' סז א ובנו"כ), והנה מוצאים אנו בספרנו ששנת ג"א תקצ"ח היתה שמיטה (ראה בפ"ו כ ומט), והדברים תואמים לחשבון הנהוג כיום, שעליו כתב הרמב"ם (שם ה"ו): "ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי ארץ ישראל ... ועל זה אנו סומכין, וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים, שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות".

22 השווה לכינויו של שמעון בן מתתיהו בפ"ד כז: 'שר עם אל' (אמנם גם שם הקריאה אינה בטוחה, עיי"ש בהערה 29).

23 ראה בפ"ב א הערה 3. על כינוי זה עיין בירושלמי תענית (פ"ד ה"ה): "הויריב גברה, מירון קרתה, **מסרביי**", ובקינת ר' אלעזר הקליר: "איכה ישבה חבצלת השרון ... כנמסר הבית **במסרבי מרון**" (קינות לתשעה באב כמנהג פולין, מהדור' ר"ד גולדשמידט, ירושלים תשל"ב, עמ' מז, עיי"ש בפירוש רד"ג, וכן במילואים ותיקונים, עמ' קסה).

24 על שם תוכנם (מקבים ב ומקבים ד) או על שם תקופתם (מקבים ג).

25 ראה בפ"א כו-כח; שם לח-מ; קינת מתתיהו בפ"ב ז-יג; צוואת מתתיהו שם מח-סג; שבחי יהודה בפ"ג ג-ט; שם מה; תפילת יהודה בפ"ד ל-לג; שבחי שמעון בפ"ד ד-טו.

26 אוריגנס והירונימוס (מחבר הוולגטה, שחי בארץ ישראל במאה הרביעית) מספרים על נוסח עברי שהיה לנגד עיניהם, אך לאחר מכן אין אנו שומעים עוד על נוסח זה (בשנת תקל"ב דיווח הכומר הצרפתי ז'אן דומנגה שבכיקורו אצל יהודי קאיפג מצא אצלם את שני ספרי המקבים המקוריים, כתובים עברית, והם נקראו בפי היהודים הסינים בשמות 'מאנטיהו' ו'מתני'. אולם קשה מאוד להאמין שספרי מקבים

אל הקובץ המכונה תרגום השבעים²⁷, שכלל את תרגומם של כל ספרי המקרא, וכן מספר ספרי חול (כגון חכמת שלמה ומזמורי שלמה, חכמת בן סירא, מעשה יהודית, מעשה שושנה, ספר טוביה, ועוד), שכונו בשם 'ספרים חיצוניים' (או אפוקריפים, דהיינו גנוזים, נסתרים)²⁸. לאחר זמן תורגם מק"א, יחד עם שאר הספרים שנכללו בתרגום השבעים, ללטינית ולארמית סורית²⁹, וכך נפוץ החיבור על פני כל הארצות.

כיון שהיה ספר מקבים מצוי רק בשפות נכר, נשתקע זכרו מבין היהודים כמעט לגמרי, ובמשך רוב הדורות היו מעט מאוד מישראל שהכירוהו והוקירוהו כערכו³⁰. עם זאת נמצאו חכמי לב בודדים, בעיקר מבני איטליה, שקראו את החיבור מתוך כתבי יד לטיניים, והיו גם כאלו שהעתיקו חלקים ממנו והחזירוהו ללשון הקודש בכדי שישוטטו בהם רבים ותרבה הדעת.

לפי הידוע לנו, מצויה ההעתקה החשובה והקדומה ביותר מבין אלה בכ"י פריס 326, שנכתב באשכנז בזמנם של רבותינו בעלי התוספות, והינו מכיל אוסף גדול של פסקי

האבחים נשתמרו דוקא בקהילה כה נידחה ומדולדלת מנכסים רוחניים, ומה גם שמק"ב נכתב מלכתחילה ביוונית ולא בעברית. מסתבר יותר, כמ"ר נתן פריד ז"ל במאמרו 'עניינות מגילת אנטיוכוס', ארשת, כרך ד [תשכ"ז], עמ' 170, שספרים אלו הכילו את מגילת אנטיוכוס ומדרש' מאוחר לחנוכה. אפשר עוד, שמדובר בתרגום עברי מאוחר למקבים, מעין אלה שנכתבו אודותם להלן).

27 על קורותיו ודרכיו של תרגום השבעים עיין במאמרי 'תרגום השבעים ותרגום עקילס', קובץ תבונות, א, 2 [תשרי תשע"ז], עמ' תתקי-תתקמא.

28 חשוב להדגיש שלמרות הכינוי הזהה אין חיבורים אלו בכלל מאמרו של רבי עקיבא (במשנת סנהדרין צ ע"א) שהקורא בספרים החיצוניים אין לו חלק לעולם הבא, שהרי בפירוש ביארו בברייתא (שם ק ע"ב) שכוונת ר"ע היא לספרי מינים (עיין ביד רמ"ה על סנהדרין, שם, ובש"ת הריב"ש סי' מה), ומה שהוסיף רב יוסף לאסור לעיין בספר בן סירא (מלבד מילי מעלייתא דאית ביה) הוא מטעם אחר, כמ"ש שם (וע"ע בספר מרגליות הים על סנהדרין, שם, בנוגע לשיטת הירושלמי בזה, וראה באריכות בספרו של רנ"ד רבינוביץ 'בינו שנות דור ודור', ירושלים תשמ"ו, עמ' רסא-רצב, ובעיקר בעמ' רעט-רפא). אף הנהגת רבים מגדולי ישראל, ראשונים ואחרונים, שעיינו בספרי האפוקריפים, הזכירם וציטטום (עיין במקורות שציין א' כהנא במבוא הכללי למהדורתו לספרים החיצוניים, תל אביב תרצ"ז, עמ' XII-XIV, וראה להלן אודות גדולי ישראל שהשתמשו בספרי מקבים), תוכיה שאין כל חשש בדבר, ואדרבה יש להעריך חיבורים אלו כראוי להם, ולדלות מתוכם ידיעות נכבדות על החיים היהודיים העממיים בימי בית המקדש השני.

29 התרגום הלטיני נכתב וולגטה, והסורי נקרא פשיטא.

30 אמנם, רבים מסיפוריו של ספרנו נודעו לרבים ע"י כלי שלישי. השתלשלות הדברים היתה כך: יוסף בן מתתיהו הכהן (המכונה גם בשם הרומי יוספוס פלאביוס, הוא היה מצאצאיו של יונתן החשמונאי וחי בימי חורבן בית שני) העתיק בספרו 'קדמוניות היהודים' את רוב רובו של מק"א (אם כי הדברים מנוסחים על ידו מחדש, באופן המהווה במקרים רבים פירוש מעולה למק"א). לאחר כתשע מאות שנה שאב יהודי איטלקי מתוך קדמוניות היהודים (וליתר דיוק מתוך תרגום לטיני שלו, שכן הספר המקורי נכתב ביוונית) שפע של ידיעות ועובדות, עיבדן מחדש, וכתב על פיהם, בעברית, את הספר המכונה יוסיפון. בניגוד ליוסף ב"מ שראה רק את מק"א, הכיר סופרו של יוסיפון גם את מק"ב (בנוסחו הלטיני), ושילב חומר רב מתוכו בספרו. יוסיפון היה אהוד ביותר על יהודי אירופה, וגדולי הראשונים העריכוהו מאוד וציטטוהו רבות (תחת השם 'ספר יוסף בן גוריון'), ובאמצעותו התפרסמו קורות החשמונאים ומעשיהם בקרב העם.

חלכות ומנהגים וליקוטים שונים. בתוך הקובץ הובאה גם העתקה 'מספר חשמונים' ובה נוסח עברי של קטעים ארוכים ונכבדים של מק"א (המשתרעים על פני 91 עמודים מכה"י)³¹. תרגום זה קרוב מאוד אל המקור (הלטיני), אך לפעמים הוא מקצר מעט, ובמקום אחד מוסיפה בו גירסה מחודשת וחשובה מאוד³², ואפשר שיש לראות בכה"י עד לנוסח ישן ואבוד. מסתבר שיצירה זו חוברה בזמן מוקדם יותר באיטליה³³, ומשם נתגלגלה לאשכנז, ויש מי ששיער שגם רש"י הכירה והשתמש בה³⁴.

תרגום עברי אחר נמצא בכ"י פריס 585, שבו הובאו תוכנם של פרקים א-ה ומקצת פ"ו של מק"א ורובו של מק"ב, בסגנון מורחב ופראפרזי. מן העניין להעתיק כאן את לשון הסופר בקולופון כה"י: "אני הכותב כתבתי כל זה הענין בכאן בפאה, בשנת חמשת אלפים ומאתים ושנים ליצירה, מפי גוי חכם אחד שמצאו כתוב בספר אחד ... והגוי היה מפרש אלי בלעז, ואני כותב בלשון קודש. והנוצרים קורין לזה הכתוב לה אישטוריא די לוש מקבאוש (-היסטוריה המקבים), על שם יהודה מקבאי [ה]נזכר במגלת מתתיה בן יוחנן (-אסתר שכוונתו למגילת אנטיוכוס). ובעבור שראיתי בו גבורות ה' ונפלאותיו שעשה לישראל על ידי מתתיה ובניו, נס היונים ונס גויי הארצות, ולא מצאנוהו כתוב בשום ספר מעשרים וארבעה ספרים שלנו, וגם כן שלא מצאתי בו שום דבר כפירה כנגד תורתנו הקדושה, עלה על דעתי להעתיקו, כדי לספר לכל יבא גבורות השם". בסוף דבריו מביא הכותב מסורת מעניינת אודות ספרי מקבים: "שמעתי מפי חכם יהודי כי כל זה הענין היה כתוב במגלת ...". לדאבון הלב נחסר מכה"י חלקה העיקרי של השמועה, וא"א לעמוד עליה כראוי.

נזכיר בקצרה עוד שני כתבי יד המכילים, בין השאר, תרגומים עבריים עתיקים לספרי מקבים: כ"י ירושלים, הספרייה הלאומית 24°6676 (נכתב במאה ה"ז)³⁵, וכ"י אוקספורד - בודלי, נויבאוואר 2195 (נכתב במאה ה"ז או ה"ח).

31 'ספר חשמונים' זה מוסר על השתלשלות ניסי חנוכה, למן גזירות אנטיוכוס ועד הנצחון וחנוכת בית המקדש (פרקים א-ד של מק"א); לאחר מכן מופיעה הכותרת 'מן ניקנור', והסופר מעתיק את סיפור נצחוננו של יהודה המקבי על ניקנור, את ענינה של הברית בין יהודה ורומא, ופרשת נפילתו של יהודה בקרב (היינו, חלקים מתוך הפרקים ז-ט של מק"א), ולבסוף בא עמוד אחד שבראשו הכותרת 'ממיתת אנטיוכוס' ובו פרטים מועטים על אחרייתו המרה של אנטיוכוס הרשע. חלקם מתוך פ"ו של מק"א וקצתם לקוחים מפ"ט של מק"ב. הסיפור נקטע באמצעו, בשל אבדן 11 דפים מתוך כתב היד.

32 בקטע המקביל לפ"ד ג של מק"א נכתב בכ"י פריס: 'ויקטירו (ואת) [על] המזבח, ויעלו את נרות המנורה, ויקרא אותו נר חנוכה, כי האיר ה' לנו, וידליקם בהיכל.

33 סגנונו של תרגום זה מביא להשערה שיש קשר בינו לבין יוסיפון, ושם יצאו שני החיבורים מתחת יד אחת.

34 ראה בפ"א הערה 12.

35 אודות תרגום זה עיין באריכות בספרו של י"ל ביאלר, מן הגנוזים: תאור של כתבי יד ותקנות, ב, ירושלים תשכ"ט, עמ' 36-53, ובעיקר בעמ' 38, 51-52.

בדורות האחרונים תורגם שוב הספר (מלטינית) ע"י ר' אליהו ב"ר גבריאל מורפורגו, שגם הקדים לו פתיחה מעניינת ורשם בשוליו מעט הערות (תרגום זה נמצא בכ"י סינטיני - היברו יוניון קולג' 05), וע"י יצחק זעקיל פרענקיל שהדפיסו, יחד עם שאר הספרים החיצונים, תחת השם 'כתובים אחרונים' (המבורג, תק"ץ)³⁶. מהדורות מדעיות המכילות תרגום מדוייק (מיוונית, מתוך כ"י קדומים ביותר של תרגום השבעים) וביאורים והערות, פורסמו בשנת תרצ"ז ע"י א' כהנא³⁷ ובשנת תשס"ד ע"י א' רפפורט³⁸.

גדולי ישראל שהשתמשו בספרי מקבים

כאמור, גרם מחסום השפה לכך שספרי המקבים לא היו מוכרים אצל כלל ישראל, ובכל זאת מוצאים אנו לקצת מחכמינו שהשתמשו בהם וציטטום³⁹. נפרט כאן רק את חלקם: ר' דוד גאנז, תלמידו של מהר"ל מפראג, מזכירו כמה פעמים בספרו צמח דוד; רבינו יו"ט ליפמן העליר בעל תוספות יום טוב מבאר על פי ספרנו את דין המשנה (מגילה פ"ג מ"ו) שבחנוכה קוראים בפרשת הקרבנות שהביאו הנשיאים בחנוכה המשכן: "ואני מצאתי בספר מכבי (פ"ד מ"ד-נד), שכשכבשו החשמונאים ליונים מצאו המזבח משוקץ, וסרתו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסליו"; רבי אליהו שפירא מפראג כותב בספרו אליה רבה (ס' תרע א) בענין "הקושיא הא נס דנרות אינו רק ז' ... ולענ"ד לא קשה מידי, דבספר המכבי ובפיוט דשבת שני דחנוכה ובמגילת תענית איתא להדיא שחנוכה באלו ח' ימים, שהיונים שקצו, וסרתו המזבח ובנאוהו מחדש וחנכוהו"; רבי יעקב עמדין (היעב"ץ) מציין בפירושו לטור הנקרא מור וקציעה (ס' שו): "גם יש לידע כי בשדה אדום הסמוך לא"י שמה נתיישבו גם בני ישראל בבית שני, גם היו בכמה מקומות מעורבים יחד, כנראה מספר מלחמות החשמונאים (עיין במק"א פ"ד טו, ס; פ"ה ג; פ"ו לא) ויוסיפון". גם בהלכות חנוכה מסתמך היעב"ץ על ספרנו המכונה על ידו 'ספר מלחמות החשמונאים' (מו"ק ס' תרע, עיי"ש); ר' פנחס אליהו מוילנא כותב בספר הברית (ח"ב מאמר יג פ"ז): "נמצא כתוב על ספר מכבי אשר אצל האומות, שכאשר שלח המלך דימיטריאוס את שר צבאו נקנור לירושלים, הראו לו זקני ישראל בספריהם נוסח התפלות אשר מתפללים על המלך בעת שמקריבים בעבורו קרבנות" (עיין במק"א פ"ז לג); ר' יחיאל מיכל עפשטיין מנובהרדוק מביא בספרו ערוך השולחן (ס' תרע ה): "מבואר בספר חשמונאי (מק"ב פ"ו ו-ז) לפי שע"י הגזרות בטלו אז מלהקריב בחג הסוכות העבר ובשמיני עצרת, ולכן לזכרון זה עשו שמנה ימים חנוכה".

36 תרגומו של פרענקיל נושא אופי ספרותי, ואינו צמוד לגמרי למקור. ראה הערכה אודותיו אצל א' כהנא, הנ"ל בהערה 27, עמ' XV.

37 בתוך: הספרים החיצונים, כרך שני ספר א', ת"א תרצ"ז.

38 א' רפפורט, ספר מקבים א: מבוא, תרגום ופירוש, ירושלים תשס"ד.

39 מסתבר שראו נוסח עברי מעין התרגומים הנזכרים, ואולי היו ביניהם גם יודעי לטינית.

נזכיר גם שני ראשונים שנראה מדבריהם שהכירו את ספרנו⁴⁰: ר' יוסף ב"ר שלמה מרקקשונה אומר בפיוטו לשבת חנוכה⁴¹ המתחיל 'אודך כי אנפת', שאנטיוכוס גזר על כל הנימולים שימשכו ערלתם ויכסו מילתם. לא ידוע על מקור ברור לדברים אלה, אך יתכן שהפייטן הכיר את מק"א, והקיש זאת מדבריו על המתיוונים (פ"א טו): "ויעשו להם ערלה ויעזבו ברית קודש"⁴²; רבינו אברהם אבן עזרא כותב בפירושו לדניאל (ח, כה): "הנכון בעיני כי שש שנים וחדשי' עמדו ישראל בימי אנטיוכוס בצרה גדולה, וכן כתוב בספר יו", ובספר מאור עינים (חלק אמרי בינה פמ"ג, מהדו' וילנא תרכ"ו, עמ' 273) מבאר שכוונת ראב"ע לספר מקבים.

ספר מקבים ומגילת אנטיוכוס

גם לאחר שאבד ספר מקבים המקורי מישראל, עדיין היו סיפורי הניסים וגבורות החשמונאים מהלכים בישראל ונמסרים בעל פה מדור לדור, אלא שמטבע הדברים, קשה שישתמרו הדברים באופן זה בשלימות ובסדר נכון וברור. ואכן, במגילת אנטיוכוס שהועלתה על גבי הכתב רק בבבל, בתקופת הגאונים⁴³, מופיעים פרטים משמעותיים רבים הזוהים למסופר במקבים⁴⁴, אולם המסגרת הכללית של מג"א שונה מאוד, ונעדרים ממנה הדיוק והבהירות שספרנו מצטיין בהם.

נס פך השמן

אי אפשר שלא להתייחס כאן לשאלה שהתחבטו בה רבים, מדוע לא נזכרים בספר מקבים מציאת פך השמן הטהור והנרות שדלקו באורח ניסי במשך שמונה ימים, בעוד שבגמרא במסכת שבת (כא ע"ב) אמרו שמצוות החנוכה נתקנו דוקא בשל נס זה. יש שביקשו לתרץ בכה ובכה, אך הם לא שתו לבם לכך שהקושיא איננה רק על ספר מק"א אלא גם על כל המקורות הארצישראליים שעסקו בענינו של חנוכה ולא הזכירו כלל את

40 וראה לעיל ליד הערה 34 על האפשרות שרש"י ראה תרגום עברי של ספרנו.

41 פיוט יוצר זה מובא ברש"י ביהזקאל (כא, יח).

42 עיין מ"ש באריכות בהערה 73 לפ"א.

43 רבים טעו ליחסה לזמנים קדומים מאוד (למרות הקשיים הגדולים הכרוכים בכך), בעטיה של גירסה המופיעה בחלק מדפוסי ספר הלכות גדולות: "זקני בית שמאי וזקני בית הלל הם כתבו מגילת בית חשמונאי", אך בכתבי היד של ספר ה"ג מפורש לנכון: "זקני בית שמאי ובית הלל הם כתבו מגילת תענית" (עיין במגילת תענית מהדו' געם, עמ' 383-384, ובהערה 8 שם). כמו כן, הביאו מדברי רבינו סעדיה גאון שחמשת בניו של מתתיהו הם שכתבו את המגילה, אולם לאחרונה הוכיח הרב י' זייבלד ('חלקו של רס"ג בעריכת מגילת אנטיוכוס וההדרה של הקדמתו', בתוך: חצי גבורים, י' [ניסן תשע"ז], עמ' תשנ-תשנז) בבירור, שדעתו האמתית של רס"ג היא ששורשי המגילה נוסדו ע"י בני חשמונאי, ובמשך דורות רבים נמסר תוכנה בעל פה, ובימי רס"ג כתבוה לראשונה עלי גליון.

44 העמדת שיקוף בבית המקדש, איזכור השם מקבי, דמותו של בגריס (הוא בקהידס של מק"א, עיין בפ"ט של ספרנו הערה 2), הריגת אלו שמלו בניהם, שריפת אלף שומרי השבת במערה שבה נחבאו, הצום והתפילה במצפה, שמות חמשת בני מתתיהו, נפילת יהודה בקרב, מיתת אלעזר תוך התעסקו עם הפילים ועוד.

פך השמן, ובהם: דרשות חז"ל שבפסיקתא רבתי, נוסח על הנסים ונוסח הנרות הללו (שמקורו במסכת סופרים), פיוטי ר' אלעזר הקליר ושאר פייטני א"י, וכן ספר מק"ב וספרי יוסף בן מתתיהו הכהן (מלחמת היהודים וקדמוניות היהודים). התשובה הנכונה היא כמ"ש ר' נתן פריד ז"ל (במבוא לקונטרס 'מגילת אנטיוכוס מורחבת', שבת תשנ"ב, עמ' ח-ט): "חכמי א"י מימי התלמודים והמדרשים לא ידעו בכלל על נס פך השמן, וכן לא נתקיימה גירסא כזאת בברייתא דמגילת תענית שהיתה בידם! הברייתא במגילת תענית בדפוסים המספרת על נס פך השמן, והמופיעה בסוגית חנוכה במסכת שבת דילן, אינה אלא ברייתא בבבלי שנסתרבבה שם⁴⁵ ... ברם לא נודעה לחכמי א"י ואף לא לסופרי קורות העתים הקדומים ... שכל אותן המקורות הקודמים, החל מספרי החשמונאים וכלה בפייטני א"י ומקצת מפייטני אירופה הקדמונים לא ידעו כלל שאמנם היה נס בשמן. לשיטתם נקבע חג החנוכה לזכר הנצחונות והנסים שאירעו לבני חשמונאי במלחמותיהם נגד היוונים".

מובן שהדבר אומר דרשני, מדוע אכן נתעלם נס זה מבני ציון היקרים? ר' נתן פריד רמז (שם הערה 64) בקיצור נמרץ לפשר הענין: "שלא הדגישו נס פך השמן, משום שנס דומה היה מעשה בכל יום, בנר מערבי שבמנורת בית המקדש (שבת כב ע"ב)", ויש להרחיב מעט את הביאור (ע"פ מ"ש הג"ר יצחק ישעיה ווייס שליט"א בספרו ברכת אלישע ח"ב, עמ' רנא-רנג, אודות נוסח על הנסים, עיי"ש): בני ארץ ישראל היו מורגלים בנר המערבי ובעשר הנסים שנעשו יום יום בבית המקדש (אבות פ"ה מ"ה), ולא התרשמו במיוחד מנס פך השמן. מאידך, גזירות הדת והרדיפות הקשות תקפו עליהם אחרי זמן ארוך של עצמאות רוחנית (אע"פ שעד אז היו כפופים במיסים לשלטון זר) – משאירע הנס, והם גברו על אויביהם, הדגישו רק את התשועה שהיו בה חידוש ומשמעות עבורם, 'מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך', ואילו נס פך השמן כמעט שלא צויין על ידם, וזכרו הלך ונשתכח מאתם. ולעומתם בני בבל שסבלו הרבה מהשליטים המתחלפים (עיי"ן בגיטין יז ע"א), וחשו תמיד כיצד שומר הקב"ה על כבשתו הנתונה בין שבעים זאבים, לא ראו את נס הנצחון על היוונים כסיבה מספקת לקבוע חג מנחתו, ולפיכך שאלו 'מאי חנוכה' (שבת כא ע"ב, וכפירש"י שם: "על איזה נס קבעוה"), והשיבו שחנוכה נתקן בשל פך השמן המועט שהדליקו ממנו שמונה ימים, דבר שהיה פלא בלתי רגיל כלל לעיניהם.

המהדורה הנוכחית

הכל תלוי במזל אפילו ספר שבהיכל. עד כה לא היתה לשלומי אמוני ישראל מהדורה ראווה של ספר חשוב זה, עד שקם איש יקר רוח ואציל הרעיון ר' משה אריאל פוס אשר ביקש לזכות את ישראל ויגע בכל מאודו וכוחו ולא חסך כל מאמץ בכדי להוציא לפועל מהדורה זו.

45 עיי"ש במה שהרחיב בנוגע למגילת תענית ונס פך השמן, וע"ע במגילת תענית, מהד' נעם, עמ' 267-268, 270-272, ובמאמרו של י' רוזנטל, 'דף חדש של מגילת תענית וביאורה', תרכ"ץ, עז (ניסן-אלול תשס"ח), עמ' 397-398.

במהדורתנו נקבע נוסח הפנים ע"פ מהד' כהנא, אך במקומות רבים שינינו ותיקנו על פי דעות חוקרים וחכמים שונים וע"פ התייעצות עם מומחים.

הרבינו להשוות לדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים ובמגילת תענית שבה צוינו מספר מועדים הקשורים לספר.

הבאנו השוואות מרובות מספרי יוסף בן מתתיהו הכהן – מלחמת היהודים וקדמוניות היהודים, כיון שהוא מהווה עד קדום מאוד לנוסח מק"א וגם פרשן חשוב שלו.

לעיל הזכרנו את 'ספר חשמונאים' העתיק הנמצא בכ"י פריס 326, ואת חשיבותו הרבה. הספר נדפס בברלין בשנת תרנ"ה ע"י ד' חוואלזון תחת השם 'שריד ופליט מתרגום עברי ישן לספר הראשון מספרי החשמונאים', אולם פרסום זה נעשה באופן חפוז ולקוי ונפלו בו שגיאות רבות⁴⁶. במהלך עבודתנו העתקנו שוב את ספר חשמונאים מתוך כ"י פריס 326 גופו, בדיוק רב, והבאנו את לשונו בהערות (בשם 'כ"פ'), וכך מונח לפני הקורא תרגום עברי נוסף למק"א הכתוב בסגנון קדום ומיוחד. במקומות מועטים שבהם לשונו של כה"י זהה, או כמעט זהה, לנוסח הפנים שלנו לא העתקנוהו ע"מ לא לכפול את הדברים.

בנוסף, השתדלנו להעיר ולהאיר כל ענין מוקשה, ולבארו כיד ה' הטובה עלינו, כשאנו נעזרים רבות בהערותיהם של כהנא ורפפורט במהדורותם.

השתדלנו ככל האפשר לציין זיהויים למקומות הנזכרים בספר ולפרט אודות התגליות העולות מתוך החפירות הארכיאולוגיות באתרים רבים. בתחום זה נעזרנו, בין השאר, בספר אנציקלופדיה לגיאוגרפיה תלמודית של פנחס נאמן ובפירושי דעת מקרא לתנ"ך, ובעזרתם המרובה של הרב יהודה לנדי והרב פרופ' יואל אליצור.

כדי להוסיף הבנה ולקרב אל השכל את המאורעות וההתרחשויות, הבאנו תצלומים ואיורים רבים של המקומות והאישים הנזכרים (לגבי הדיוקנאות הסתמכנו על פסק השו"ע והרמ"א ביו"ד סי' קמא ס"ז, ועל דברי המג"א בס"י רכה סק"כ ובס"י שז סקכ"ג).

צירפנו מפות מקצועיות אשר נעשו בידי אמן מר ראובן סופר, שבעזרתן יובן אל נכון היכן נמצאים הערים והארצות הנזכרים בספר.

46 יש להזכיר בייחוד טעות מוזרה שנכשלו בה חוקרים חשובים. ב'שריד ופליט' (עמ' 11) נדפס: "ויטהרו את ההיכל אשר טמאוהו באיליהם ובשיקוציהם, ויוציאו את הנשים אשר נטמאו ממקום הטמא". בעקבות נוסח פלאי זה יצאו מספר חכמים לבקש זיקה בין ספר חשמונאים לסכוליון פ' של מגילת תענית שבו נמסר: "בעשרים ותלתא במרחשון סתור סורגיא מן עזרתא – מפני שבנו שם גוים מקום והעמידו עליו את הזנוות, וכשתקפה יד בית חשמונאי נטלוהו מהן וסתררהו" (ראה באריכות במגילת תענית, מהד' נעם, עמ' 239-242, ובעיקר בעמ' 241-242). אך העיון בגוף כ"פ מוכיח שלא מיניה ולא מקצתיה, ולשונו האמיתית של ספר חשמונאים היא "ויוציאו את האבנים", ואין כל הבדל בינו לבין מק"א המספר (בפ"ד מג): "ויוציאו את אבני השיקוץ". אגב נבהיר את המונחים המשמשים תדיר בהערותינו: סכוליון א' וסכוליון פ' הם הכינויים המקובלים במחקר לשני הנוסחים (המצויים בכ"י אוקספורד ובכ"י פרמה) של הברייתות הנספחות למגילת תענית, המכילות ביאורים ונימוקים למועדים שנקבעו במגילה.

השקעה גדולה מאוד נעשתה במראהו של הספר. נוספו כותרות משנה כדי להפריד בין הדבקים, עימוד מרווח ובהיר, עיצוב גרפי מרהיב עין, לתועלת כל המעיינים בספר, קטנים עם גדולים.

רשימת הספרים שנעשה בהם שימוש מרובה וקיצוריהם

סדר עולם – סדר עולם: מהדורה מדעית, פירוש ומבוא, ח' מיליקובסקי, ירושלים תשע"ג

מגילת תענית – ו' נעם, מגילת תענית: הנוסחים, פשרם, תולדותיהם – בצירוף מהדורה ביקורתית, ירושלים תשס"ד

בר"ר – בראשית רבה, מהד' ראם, ווילנה תרפ"ג

ויק"ר – ויקרא רבה, מהד' ראם, ווילנה תרפ"ג

אוצ"מ – י"ד אייזנשטיין, אוצר מדרשים, ניו יורק תרע"ה

פירוש רס"ג לדניאל – מהדו' ר"י קאפח, ירושלים תשמ"א

מגילת אנטיוכוס – לפי הנוסח הנדפס בספר ממלכת כהנים (להלן)

תרגום רס"ג למגילת אנטיוכוס – בסוף הפירוש לדניאל מהדו' ר"י קאפח הנ"ל

כ"פ – 'ספר חשמונים' שבכתב יד פריס 326

ממלכת כהנים – רמ"ח לייטר, מודיעין עילית תשס"ו

כהנא – מקבים א, ספרים החיצונים, ת"א תרצ"ז

מק"ב – מקבים ב, כנ"ל

מלחמת היהודים – ש' חגי, מהדו' חמישית, ירושלים תשנ"ג

קדמוניות היהודים – א' שליט, ירושלים תשכ"ג, הדפסה תשיעית תשע"א

יוסיפון – מהדו' ד' פלוסר, ירושלים תשמ"א

יהודה החשמונאית – מ' שטרן, יהודה החשמונאית בעולם ההלניסטי: פרקים בהיסטוריה מדינית, ערך ד' שוורץ, ירושלים תשנ"ה, הדפסה שניה 1999

אגמור בשיר מזמור

אילו פי מלא שירה כים ולשוני רינה כהמון גליו, לא אוכל לשבח ולהודות כראוי לקב"ה החונן לאדם דעת ונותן לעייף כח, שהביאני עד הלום וזיכני להשלים את המלאכה הרבה, ואני תפילה שיזכני השי"ת להמשיך עוד בעבודת הקודש בלי טרדה ובלי מכשול בשמחה ובטוב לבב מרוב כל.

בכל לבי אברך ואודה לר' אריאל פוס, אשר כאמור הוא זה שיזם ודרבן יצירה זו, אילולי נחישותו ומרצו לא היינו מגיעים עד הלום.

אביע את רגשי תודתי לרבנים הגאונים ר' יצחק ישעיה ווייס ור' יהודה לנדי שלמדתי מפיהם ומפי כתבם הרבה חכמה ודעת ונהנית מהם עצה ותושיה, ואף הם מצדם הרבו לסייעני בלונ"ח; לרב יואל אליצור שענה בסבר פנים יפות לשאלותי אודות זיהוי המקומות הנזכרים בספר; לידידי ר' אריאל אביני ור' אברהם צבי אייזיקוביץ שברוחב דעתם ובבקיאותם הרבה עזרוני בבירור וליבון עניינים עמומים ומוקשים; לידידי ר' יהושע ינקלביץ שבידיעותיו היסודיות בתרגום השבעים ובתרגומיו הלטיניים והסוריים בירר למעני הרבה מנוסחי הספר; לידידי ר' יעקב ישראל סטל ור' אבישי אלבום מספריית הרמב"ם שהמציאו לי הרבה ספרים נחוצים ומאמרים מועילים שסייעו לי מאוד במלאכתי; לר' חיים גורדון שהקדיש יום שלם וטרח בנסיעה עבור צילומים איכותיים לצורך הספר; לגיסי ר' ישראל בן מו"ח הגה"ח ר' יצחק לנגויער שליט"א שטרח הרבה עבור הספר; למפיק ר' משה שוחט שליווה את הרעיון מראשית יצירתו ועד לגמר המושלם של הספר; לאביעד בן סימון ועובדי הסטודיו שהשקיעו יגיעה רבה ומח ולב לילות כימים על מנת שייצא הספר באופן מפואר ומיוחד.

אחרונים חביבים, בני משפחתי היקרים, הורי, רעייתי וילדי, ה' עליהם יחיו, המסייעים בעדי תמיד בכל לב ובכל נפש ובכל מאוד, ובפרט בזמן האחרון בעת העיסוק בספר.

ישאו כולם ברכה וצדקה מעם ה', ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה ברוחניות ובגשמיות ובכל טוב.

לוי יצחק חריטן

ימי החנוכה תשע"ח

בזמן קרוב מאוד להתרחשותם של ניסי חנוכה, בעוד בית המקדש מתנשא בתפארתו ומלך מבית חשמונאי עומד בראש עם ישראל, הועלו על גבי הכתב ותועדו בפירוט רב כל קורות אותם הימים. בחיבור זה, שלימים יקרא בשם **ספר מקבים א'** (או חשמונאים א'), תיאר הכותב את הרדיפות והצרות שהגיעו על בני ישראל מיידו של אנטיוכוס הרביעי, המכונה אפיפנס, המלך מבית סלווקוס שמשל בסוריה ובארץ הקודש; את גזירות השמד ומסירות נפשם של היהודים לקיום המצות; את קנאתו של מנתיהו בן יוחנן בן שמעון בן חשמונאי הכהן לתורה וקריאתו למורד ביוונים, מלחמות בנו יהודה המקבי ואנשיו המועטים והחלשים נגד הגוים הגבורים והמרובים, ואת תשועת ה' והנצחונות היהודיים, טהרת המקדש ובנין המזבח מחדש וקביעת חג החנוכה לדורות הבאים.

בהמשך מוספר המחבר על התלאות שלא פסקו, על מצוקתם של יהודי הגליל והגלעד שסבלו מרורות מאת שכניהם הרעים ועל היחלצותם של יהודה ואחיו לעזרתם; על סופו של אנטיוכוס הרשע, ועל יורשיו וממשיכיו שלא חדלו מלהלחם בישראל; על המפקד הסלווקי ניקטור שהניף ידו בגאון על המקדש ורצה להחריבו, ועל מפלתו הגדולה שלאחריה נקבע י"ג באדר ליום טוב ושמחה; על פעולותיו המדיניות של יהודה ועל חירוף נפשו עבור עמו ונפילתו בשדה הקרב. הסופר מוסיף לכתוב על הנהגת ישראל בידי אחי יהודה, יונתן ושמעון בני מנתיהו, על מלחמותיהם וגבורותיהם, ועל עשייתם הרבה של שמעון ויונתן בבנין וביצור ירושלים וערי יהודה ובהרחבת תחומי השליטה היהודית בארץ ישראל.

החיבור מקיף משך זמן של שלושים וארבע שנים (ג"א תקצ"א-תרכ"ה), והוא נחתם עם פרשת הרצחו של שמעון והתמנותו של יוחנן (המכונה גם הורקנוס) בנו לכהן גדול ונשיא תחתיו.

ספר קדום וחשוב זה מוגש עתה במהדורה חדשה ומפוארת המתאימה לציבור שלומי אמוני ישראל, יחד עם מקבילות מדברי חז"ל וכתבי יוסף בן מתתיהו; ביאורים והערות היסטוריות, גיאוגרפיות וארכיאולוגיות, ובצירוף תמונות, מפות ותרשימים.

845 371-1495 - Town Square - Bat HaShofrim
1216459794146
מקבים א'-סיפור נס
חנוכה כפי שנכתבו בימי
List Price: \$0.00
Our Price: \$20.50

עיצוב עטיפה: אביעד בן סימון